

Zo ontbreekt van hem een biografische schets. Onder Jacobi kwam de nadruk te liggen op een zo gevarieerd en representatief mogelijke dierenverzameling om op die manier de aandacht van het publiek te trekken. Tijdens zijn directoraat werd Artis een van de best bevolkte dierentuinen van Europa: in 1968 huisvestte de tuin niet minder dan 1820 soorten in circa 7500 individuen, vissen en ongewervelden inbegrepen. Eindjaren zestig trad er evenwel een kentering op in dit beleid. Niet alleen waren de personele en financiële lasten verbonden aan het houden van zoveel dieren steeds moeilijker te dragen, maar ook drong geleidelijk het besef door dat dierentuinen een taak te vervullen hadden bij de instandhouding van in het wild bedreigde diersoorten. Er werd daarom bewust gekozen het aantal in Artis te houden soorten te beperken. Deze lijn werd voortgezet onder B. M. Lensink, die Jacobi in 1973 opvolgde. De ontwikkelingen die zich tijdens zijn directoraat (tot 1989) hebben voorgedaan, worden door Smit niet meer behandeld, maar door Lensink zelf in een epiloog kort uiteen gezet.

Artis. Een Amsterdamse tuin is een prettig leesbaar en goed gecomponeerd boek. Het is met veel liefde geschreven en de auteur heeft de tekst zowel als de noten gelardeerd met tal van aardige details en anekdoten, met name over de levende have. En ofschoon specifieke bronvermeldingen ontbreken, is het duidelijk dat Smit voor zijn onderzoek een grote hoeveelheid archiefmateriaal uit het kennelijk rijke Artisarchief heeft geraadpleegd. Niettegenstaande deze constatering dringt zich na lezing van het boek toch de vraag op of de auteur de ontwikkelingen in Artis niet wat meer had moeten vergelijken met die in andere Nederlandse dierentuinen, uiteraard zonder daarbij op dezelfde wijze in detail te treden. Door zijn onderwerp aldus in een breder verband te plaatsen, zou hij immers duidelijker dan nu het geval is, hebben kunnen aangeven of de geschetste ontwikkelingen in de bestudeerde periode uniek waren voor Artis of wellicht een algemener karakter hadden. Tot slot zij er nog op gewezen dat een index op persoonsnamen helaas ontbreekt en dat het handiger was geweest indien de bijschriften bij de opgenomen foto's onder de illustraties in plaats van op een afzonderlijke bladzijde voorin het boek waren afgedrukt.

A. J. C. M. Gabriëls

A. Lammers, *Uncle Sam en Jan Salie, Hoe Nederland Amerika ontdekte* (Amsterdam: Balans, 1989, 204 blz., f29,50, ISBN 90 5018 089 2).

Waarom willen we iets weten van een ander land? Uit pure waardenvrije wetenschappelijke belangstelling? Bestaat er zoiets? Zijn er landen waar we vrijblijvend of hoogstens toeristisch naar kijken? Het lijkt onwaarschijnlijk en in elk geval is Amerika, het *totum pro parte* waar we ten onrechte de Verenigde Staten mee aanduiden, een land waar we allang op veel wezenlijker wijze bij betrokken zijn dan enkel wetenschappelijk. Met wij bedoel ik dan de Europeanen in het algemeen, de mensen uit de moederlanden en over hun betrokkenheid is al heel wat geschreven. De laatste tijd staat ook de speciale Nederlandse betrokkenheid steeds meer in de belangstelling en geen wonder, het voorbeeld in de verte, waar wij in de achttiende eeuw nog vaag mee dweepten is steeds dichterbij gekomen. Daarom staat de Nederlandse Amerikanistiek in bloei.

Wij hebben alles met Amerika te maken, het is voor ons een aantrekkelijk of afschuwwekkend voorbeeld. Met aantrekking begint het, bij Potgieter, die in *De Gids* het volgens hem ingeslapen

Nederland waar de Jan Salie-geest heerste (hij schiep die term) wees op het jonge, energieke Amerika. Als wij ons aan dat voorbeeld zouden spiegelen hadden we de kans de bloei van onze Gouden Eeuw te herstellen. Toen Nederland begon op te bloeien, zo omstreeks 1870, werd de interesse in Amerika inderdaad intenser, vele bekende landgenoten trokken er naar toe en schreven er gemiddeld bewonderende reisboeken over, zij het niet zonder kritiek. In onze eeuw werd de belangstelling algemeen, natuurlijk vooral na 1945, en nu kwam naast journalistiek en reisverhaal de wetenschappelijke beschouwing bij de visie op de Verenigde Staten centraal te staan, waarbij vooral de journalistiek voor het afschuwwekkende aspect zorgde, vooral in de dagen van Vietnam.

Dat hele verhaal wordt in dit boek diepgaand en levendig beschreven. De schrijver heeft inderdaad als uitgangspunt genomen het opvallende belang dat de Nederlandse toeschouwers toonden in Amerika waar, meenden ze dikwijls, onze toekomst te zien was. Hij put daarvoor niet alleen uit gepubliceerde reisverslagen maar ook uit oude kranten en tijdschriften en hij maakt zijn betoog zeer aantrekkelijk doordat hij een uitstekend gevoel heeft voor het welgekozen citaat. Zijn werk is een overzicht, geen uitputtende verhandeling, hij wijdt veel aandacht aan vermaarde toeschouwers als Cohen Stuart, Boissevain, Tutein Nolthenius en anderen meer. Er zijn er ook die hij overslaat en het is niet altijd duidelijk waarom. Zo miste ik Abraham Kuiper en zijn dochter, die beide aardige verslagen van hun reis (in 1898 en in 1906) ten beste gaven (de dochter wordt wel even geciteerd).

Maar ieder heeft zijn eigen voorkeuren en wat hier wel geboden wordt is origineel en belangrijk genoeg. En niet alleen worden de meeste Amerika-beschouwers ten tonele gevoerd, met al hun *parti pris* en ambivalentie, vanaf Potgieter en Huizinga tot en met Inez van Dullemen en Jan Cremer en krijgen we zo een kostelijk panorama van veel wijs- en dwaasheden. Er is ook een treffend hoofdstuk, een van de beste in het boek, over twee Nederlanders die op een andere wijze een schakel vormden tussen Nederland en Amerika, door namelijk als propagandisten voor de Nederlandse cultuur in de Verenigde Staten op te treden, de populaire veelschrijver en tekenaar Hendrik Willem van Loon, die ooit, in de jaren voor de oorlog, veel werd gelezen, en de fijnzinniger literator-geleerde Adriaan Barnouw, de man die lange jaren de koningin Wilhelmina-leerstoel bezette aan de Columbia universiteit in New York.

Kortom, een heel aardig boek over het thema beeldvorming, met, dunkt mij, als kern dat wij steeds meer over Amerika zijn gaan begrijpen, en dat we zo langzamerhand de mythologie van de uitzonderlijke Uncle Sam niet meer nodig hebben, nu we zelf niet meer Jan Salie heten.

J. W. Schulte Nordholt

P. Luykx, A.F. Manning, ed., *Nederland in de wereld 1870-1950. Opstellen over de buitenlandse en koloniale politiek, aangeboden aan dr. N. Bootsma* (Nijmegen: Vakgroep Geschiedenis, Katholieke Universiteit Nijmegen, 1988, ix + 242 blz., ISBN 90 373 0009 X).

Bundels artikelen als deze, geconcipieerd naar aanleiding van in dit geval het afscheid van een gewaardeerd Nijmeegs docent en wetenschapper, gaan vaak mank aan inhoudelijke consistentie. Zo merkt de inleider P. Luykx al vrijwel onmiddellijk vergeoelijkend op dat er in dit boek een grote variatie in thema en tijd te vinden is, maar het was dan ook niet de bedoeling om er een samenhangend geheel van te maken. Twaalf jonge historici hebben de kans gekregen hun doctoraalonderzoek in beknopte versie aan een wijder publiek te presenteren. Toch valt het hier